

Martin Nedić.

(Sestavil *Ź. D.*)

Kako rod za rodom gine!
Źenko.

Krepko vstaja sosedna nam Bosna iz večstoletnega spanja; kvišku hrepeni kakor ponosni avstrijski orel, kateri je priletel nad njene gore in pregnal turškega zmaja. Mlajši rod bo užival dobroto prosvete in svobode; a milo se skoraj stori, ko gledamo, kako drug za drugim legajo v grob možje, kateri so največ delali za to zlato svobodo, kličoč omikano Evropo, zlasti pa Avstrijo, na pomoč zatirani raji. Tak mož je bil med drugimi fra Martin Nedić, frančiškan, ki je kot 86 letni starček zatisnil oči dne 26. vel. travna l. 1896. — Svoja mlada leta je preživel Nedić kaj preprosto. Rojen l. 1810. v ravni Posavini, v čisto katoliškem selu Tolisi od spoštovanih kmetiških starišev, očeta Ilije in matere Mande roj. Oršolićeve, je rasteł deček doma brez pouka. Šole so bile drage in roditelja nista bila imovita.

Nihče ni mislil na kako šolanje. Toda Bog si je bil odbral bistrournega dečka v svojo službo. V selo je namreč prihajal kapelan fra Benić. Rad se je oglasil v čislani Nedićevi hiši. Vselej pa, kadar je prišel „ujak“, tekel mu je mali Nedić naproti, da ga je pozdravil. Benić je kmalu spoznal, da je deček bistre glave: pregovarjal je očeta tako dolgo,

„Dom in svet“ 1899, šte. 12.

dokler ga ni izročil samostanu. Dobri redovnik se ni zmotil v svoji nadi: deček je izvrstno napredoval v redovniških šolah. L. 1825. so ga oblekli v redovno haljo ter mu dali ime Martin, l. 1827. ga nahajamo v Subotici (Maria-Theresiopel), kjer se je učil poezije in govorništva; od tam je šel v Solnok učiti se modroslovja, v Vac bogoslovja, l. 1833. je dobil v Rožnavi nižje rede. Taka je bila tedaj usoda vseh bosanskih klerikov, da so se morali potikati po ogrskih samostanih, ker doma niso imeli višjih šol.

V onem času je pa začelo vreti v Zagrebu. Gaj je zbiral okrog sebe ilirsko mladež. Mladi Nedić je ves gorel za nove ideje.

Madjari so kar besneli od jeze. Ker niso imeli drugih, znašali so se nad bosanskimi kleriki, bivajočimi v ogrskih samostanih. Zlasti na Nedića so imeli piko. Moral je

pretrpeti od njih mnogo zbadanja in zabavljanja. V tistem času je napisal svoje prvo pesniško delo, polno čiste domovinske ljubezni. Naslov mu je bil: „Razgovor, koga vile ilirkinje imadoshe u promalitje godine 1835. U Karlovcu, tiskom Ivana Nep. Prettnera.“ Str. 37. Vsebina znamenite pesmi je ob kratkem ta: Primorkinja vila povabi vse svoje posestrime vile na veselo godovanje. Povabijo pa tudi pobratima Apolona z ze-

Martin Nedić.

lene gore. Apolon vzame tamburico ter opeva slavne junake: ljutega zmaja Kastriotića bana, pa Sibirjanina Luko, kraljevića Marka, Miloša Obilića i. dr. Naenkrat pa veseli pevec obstane, in žalost se mu vidi na obrazu. Prestrašene vile ga vprašajo, zakaj je tako naglo umolknil; on pa jim odgovori:

Vidim, vile, da se veselite,
niti više išta vi želite,
a Bosanku nitko ne spominja,
nitko veli: gdi je Bosankinja?

Tu se vspne vila Bosankinja na visoko skalnato steno ter milo toži posestrimam svoje gorjé: turška sužnost ji je polomila krila, da ne more več vzleteti v višave; oj, tudi Bosna je bila nekoč slavna, toda sedaj je njena slava — izginila.

Gdi su Bosno! tvoji vitezovi,
vedri kralji, bani i knezovi?
Kam gospoda i gospodiči?
Gdi s' toliki priglasni plemeniči?
Gdi gradovi sivi sokolovi,
gdi 'l varoši bili labudovi?
Uživanja gdi su? gdi je dika,
koj imade pria četir' vika?
Kad će sreča, Bosno, teb' osvanit'!
Kad ćeš turski jaram s' vrata jamit'?

Pač sta bili pred petsto leti tudi Ogrska in Slavonija pod Turki, toda blagi cesar Leopold ji je osvobodil. Tudi Dalmacija in Hrvaška in Srbija so njega dni vzdihovale pod tujim jarmom, a sedaj imajo svoje poglavarje. Le nesrečni Bosni neče napočiti dan zlate svobode.

Ali ti Bosno! kako jednoč pade
pod Turčina, tako i ostade;
i zar ostati ćeš na vik vika?
Ej! žalosti moja prevelika.
Jao! mene Vili tužnoj jao!
Na uvik će biti meni žao!

Ah! ah! gdi si ti Kuline bane!
Gdil privedri Herceže Stipane,
svitle krune Tvertko i Dabiša?
Vas spominjuč tuga mi je viša,
Sjajni misec Kristiću Ostoja!
gorka mi je uspomena tvoja!
Žarko sunce Jablanović Stipo!
vi biaste narešenje lipo
cile Bosne i Hercegovine,
plemenite naše didovine!
Da bi od vas koji sad ostao,
porušenu Bosnu razgledao:

znadem, da bi odmah proplakao:
iz sveg gerla podviknuo jao!
To toli je Bosne slavne stanje,
tako li je u njoj prebivanje?

Proklet bio care Muhamede,
koji Bosnu u žalost uvede,
i prokleta bila tvoja ruka,
koja uzrok posta mojih mukâ,
Pogubivši Bosanskoga kralja
Tomašević imenom Stipana!

Zastonj jo tolaži vila sremska, češ da se pa Bosna odlikuje po naravni lepoti in rodovitnosti, ker ima v svojih gorah zaklade železa in bakra, srebra in zlata, polja rodé prelepo pšenico, velike reke ji namakajo zemljo, razne toplice krepé bolnikom telesno zdravje; naj torej nikar tako ne toži.

Toda ob spominu na prirodno lepoto svoje domovine se Bosnankinja vila še bolj užalosti ter še bridkeje toži:

Što je korist imat lipe dare,
a služiti slipe gospodare?
Kakvi jesu krvoloki Turci,
gorji nego ikakvi ajduci . . .

Pregrozna in preštevilna so zločinstva, katera so storili Turki nesrečnim Bošnjakom. Zato neče vila nikdar nehati objokovati svoje nesrečne zemlje.

Ja ću kukat kano kukavica,
a privračat kano lastavica,
suze ronit kano udovica,
i nabrajat kano sirotica.
Dokle bude biti ovi kameni,
na kom sidim — makar uvik — Amen.¹⁾

Nedić je hotel dati pesem tiskati v Budinu, toda strogi cenzor Pavel Nagy mu je to zabranil, češ da pesnik v svoji pesmi preveč napada — Turke. No, cenzor se je potegnil za svoje rodne brate. Nedić pa je dal pesem natisniti v Karlovcu.

Blagi duhovnik je ostal vse svoje življenje zvest prvi ljubezni, s katero je začel ljubiti domovino. Delal je za njo do smrti. Uspešno je mogel braniti pravice zatiranih Bošnjakov le tisti, ki je umel turški jezik. Nadarjeni Nedić se je torej pridno učil tega jezika. Kupil si je turški slovar, ki je bil

¹⁾ Cf. Napotnik: „Kratek pregled bosanskega slovstva“ str. 45 sqq., odkoder smo vzeli navedene vrstice.

last slavnega Mezzofantija. (Cf. „Vienac“, 1885, br. 28. in 29.) Kmalu se je naučil turščine, in ko je potem prišel v medžlis (turški občinski svet), je krepko zagovarjal prava svojega reda in naroda.

L. 1854. postane redodržavnik (provincijal), kar je ostal tri leta. L. 1861. je šel v Toliso, svoj rojstveni kraj, za župnika, kjer je bival do smrti. Tako priljubljenega človeka morda ni bilo v vsej Bosni, kakor je bil Nedić. Turki so ga imenovali le „vlaškega kralja“, ker ga je vse slušalo kakor kralja.

V Sutješki, kjer so bile samo tri hiše turške, vse druge pa krščanske, so bili turški uradniki kaj krivično razdelili davek. Vse breme je ležalo le na siromakih, Turki in bogatini so se z uradniki lepo pobotali. Siromaki so bridko plakali, Nedić pa je srčno stopil pred turškega kadijo ter mu razložil krivico. Kadija je prijazno poslušal, nato pa rekel: „Martine, ti idi, pa kakor ti razdeliš davek, tako bodi, pa nihče naj ne črhne besedice, nitko da ne pisne.“ In tako je bilo. — V Tolisi je pogumni mož sezidal cerkev in samostan. V turškem fermanu je bilo sicer natanko določeno, kako dolga, široka in visoka sme biti cerkev, toda Nedić se ni menil za to: naredil je cerkev dvakrat daljšo, širšo in višjo. Zidanje je vedno sam vodil. Ustanovil je v Tolisi tudi ljudsko šolo, preskrbel ji potrebna učila, zasnoval bogato toliško knjižnico. Naredil je dalje pot skozi Toliso in Dolnjomalo. Danes so v onem kraju najizobraženejši ljudje. Ko je vlada prodajala zaplenjena posestva Husema kapetana, pomagal je fra Martin kmetom v Tolisi in Dolnjimali, da so se odkupili ter postali svoji na svojem. Kdor se ni imel s čim odkupiti, dobil mu je Nedić gotovine.

Prosti čas je porabil za slovstveno delovanje. Najrajši je čital stare dubrovniške pisatelje, pred vsemi Gundulića. Ti so sploh mnogo uplivali na pisatelje ilirske dobe. Poleg omenjenega „Razgovora“ je zložil še druge pesmi: „Poraz baša a za vodenje nizama u Bosni. U šest pjevanja složio o. Martin Nedić, Tolišanin. 1884.“ Napotnik

pravi o delu: „To pesniško delo je velovredni pisatelj že pred mnogimi leti dovršil; vendar šele sedaj v sivi starosti je toliko zmogel, da izdá knjigo, ki je redke vrednosti, ker pojasnjuje marsikatero še mračno perijodo novejše bosanske zgodovine.“ (Op. cit. p. 50.) Druga pesniška dela njegova so: „Pjesma caru Franji Josipu g. 1852.“ „Pjesma Nj. Veličanstvu Franji Josipu I. prigodom polaska kroz Hervatsku, Slavoniju i Krajino.“ V Budimu 1852. „Ratovanje slovinskoga naroda proti Turcima g. 1875—1877“, katero je speval v Djakovem. „Ulaz cesarove vojske u Bosnu“ je pesem, ki se je narodu v Bosni tako prikupila, da jo vsak zna na pamet.

Spomin na svojega rajnega prijatelja fra Marijana Sunjića, od l. 1854. biskupa panadenskega, z Nedićem vred preporoditelja kulturnega življenja v Bosni, je poslavil s tem, da je v dvanajstih spevih opisal njegovo bogoljubno življenje.

Svojo bosansko domovino je izkušal osloviti kar mogoče. Kjer je videl kaj zanimivega na svojih potovanjih, si je zapisal, in tako je nastal zanimiv sestavek: „Starine bosanske“ v arhivu za jugoslavensko povest (IV. tečaj, 1857). Nedić je prvi izdal pravilno urejen šematizem bosanske redovne provincije l. 1855. L. 1885. pa je spisal: „Stanje redo-države Bosne srebrenе poslije pada kraljevstva bosanskoga pak do okupacije.“

V Tolisi, svojem rojstvenem kraju, kjer je tudi dolgo deloval, končal je življenje ta Nestor bosanskih franjevcev, Nestor tudi bosanskih književnikov, svojo zemeljsko pot l. 1896. K pogrebu je privrel hvaležni narod od vseh strani. Pač lahko vprašamo z Vodnikom:

Kdo je v Bosni sinove budil,
svoj rod jih ljubiti . . . učil ?

V prvi vrsti so to delali goreči sinovi sv. Frančiška. Iz tega pa zopet sledi, da ima prava omika in svoboda narodova najboljšo podlago in podporo v veri in v vnetih duhovnikih.